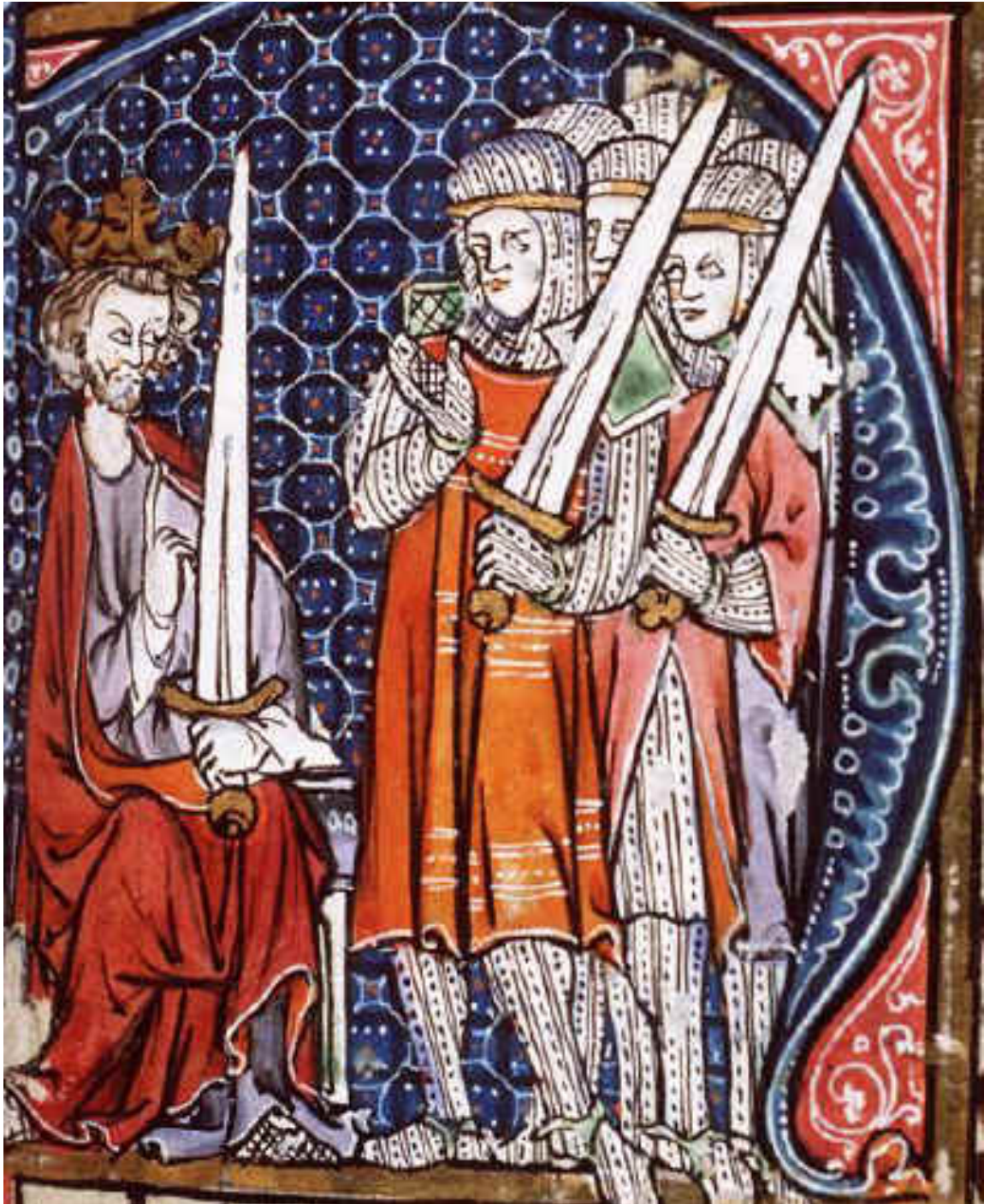

GESCHIEDENIS

Hoofdstuk 5: Monniken en ridders

LEERPUNTEN BIJ HOOFDSTUK 5 MONNIKEN EN RIDDERS

1. *Waar moet je altijd op extra goed letten bij het leren?*
 - A. In welk tijdvak speelt dit hoofdstuk zich af?
 - B. Welke jaartallen en gebeurtenissen zijn belangrijk (zie de tijdbalken aan het begin van ieder hoofdstuk?)
 - C. Leer de **vetgedrukte** begrippen goed.
2. *Wat moet je daarnaast goed kunnen en leren?*

Beschrijvende en verklarende vragen stellen en daarop antwoord geven.

Beschrijvende vragen zijn: Wat gebeurde er....? Waar gebeurde...? Wanneer gebeurde...?
Hoe gebeurde...? Wie deed...?

Beschrijvende vragen beginnen vaak met: *wat, wanneer, hoe, wie, waar.*

Verklarende vragen zijn: Wat zijn de oorzaken van...?
Wat zijn de gevolgen van ?
Waarom gebeurde...?

Verklarende vragen beginnen vaak met *waarom, waardoor, hoe komt het dat, wat is het gevolg van.*
3. In een geschiedenisboek staan altijd veel feiten en gebeurtenissen beschreven.
Welke woorden en begrippen in de tekst van het boek kunnen je helpen bij het leren?

Woorden als: *want, omdat, daarom, daardoor, immers.*
Na zulke woorden komt een reden of oorzaak van een gebeurtenis.

Woorden als: *ook, bovendien, daarnaast, vervolgens, tenslotte, ten eerste, ten tweede.*
Na zulke woorden volgt iets wat bij het voorgaande hoort.

Bij ieder hoofdstuk zijn er bij iedere paragraaf **leerpunten** te gebruiken, korte zinnen over belangrijke punten in de leerstof. Ook bij dit hoofdstuk kun je bij elk leerpunt een of meer beschrijvende vragen en vaak ook een of meer verklarende vragen stellen.

INLEIDING HOOFDSTUK 5

- In opdracht van keizer Karel.
 - de drukke werkzaamheden van keizer Karel de Grote

§ 5.1 Leenheren en leenmannen

Keizer Karel

1. Karel de Grote wordt keizer (800 na Chr.).
 - de reden: paus Leo III
 - de manier waarop dit gebeurt

Clovis

2. Het Frankische rijk.
 - de stichter: Clovis
 - de ligging van het Frankische rijk
 - uiteenvallen en eenwording

Veroveringen van Karel

3. De volken die Karel de Grote onderwerpt.
 - de Saksen (in Duitsland) – hard optreden van Karel
 - de Longobarden (in Noord-Italië)
 - de Avaren (in Hongarije)

De rondreizende koning

4. Het rijk is moeilijk te besturen.
 - alleen geestelijken kunnen lezen en schrijven
 - er zijn weinig steden
 - Karel reist veel om leenmannen te controleren

Het leenstelsel

5. Het leenstelsel (feodalisme; feodum = leen)
 - de leenheer (de keizer)

- de leenman (vazal): zijn gelofte, taken en plichten
- de leenman (vazal): zijn rechten

Een onveilige tijd

6. Het Frankische rijk valt uiteen (na 814)
 - het koninkrijk Frankrijk
 - het Duitse keizerrijk
7. De macht van de vorst gaat achteruit.
 - leenmannen gaan zich als zelfstandige heersers gedragen
 - de benoeming van achterleenmannen
8. Een onveilige tijd ná Karel de Grote.
 - aanvallen van de Vikingen van overzee
 - oorlogen tussen koningen, hertogen en graven
9. De taken van ridders (en andere leenmannen).
 - hun (leen)heer met een leger van boeren te hulp komen als er oorlog is
 - zorgen voor rust en orde in hun gebied
 - bescherming bieden (in de burcht) aan de inwoners van hun gebied
10. Het leger van Karel de Grote: ridders te paard (ruiters of cavalerie)
 - zwaarden en lansen
 - maliënkolder
 - stijgbeugels

Ridders

11. Ridders krijgen meer aanzien.
 - eerst weinig aanzien: de heer zorgt voor uitrusting en paard
 - later kunnen alleen edelen ridder en lid van een ridderorde worden
12. Ridderlijk gedrag.
 - de heer 'slaat' een edelman tot ridder: de 'ridderslag'
 - kenmerken van ridderlijkheid
 - roofridders
 - de ridderroman

Toernooien

13. Oefening baart kunst.
 - het steekspel
 - de riddertoernooien
14. Heraldiek.
 - wetenschap die zich bezighoudt met familie- en landenwapens

Kader: Het verhaal van... Karel en de Elegast

- de betekenis van het verhaal

§ 5.2 De kerstening van Europa

Bonifatius bij Dokkum vermoord

15. Bonifatius.
 - vermoord in 754 na Chr. In Friesland (Dokkum)

Christelijke Franken en heidens Germanen

16. Nederland omstreeks 690 na Chr.
 - noordelijk deel: onafhankelijke Friezen – heidens
 - zuidelijk deel: deel van het Frankische rijk – christelijk sinds koning Clovis
17. Het christendom in West-Europa tussen 500 en 700.
 - Clovis maakt het Frankische rijk christelijk
 - Monniken verspreiden het christendom in Ierland en Engeland
18. Willibrord (een monnik uit Engeland) komt naar Nederland.
 - toestemming van de Frankische koning Pepijn: waarom?
 - door de paus benoemd tot aartsbisschop van de Friezen
 - stichting van een kerk in Utrecht

Heel Europa christelijk

19. Het werk van missionarissen (zendelingen).
 - 'heidenen' bekeren tot het christendom door hen te dopen

- de rol van 'hemel' en 'hel'
 - waarom moeten vooral vorsten (koningen) bekeerd worden?
20. De kerstening van Europa.
- voltooid omstreeks het jaar 1000
 - de hulp van christelijke vorsten (welk belang hebben zij daarbij?)

Vermenging van culturen

21. De kerk maakt 'heidense' gebruiken christelijk.
- midwinterfeest wordt kerstmis
 - lentefeest wordt pasen – grote vuren
22. De Germaanse godsdienst.
- Tiwaz – god van de oorlog
 - Wodan – god van de wijsheid
 - Donar – god van de bliksem
 - Freya – godin van de liefde en de vruchtbaarheid
 - het vereren van heksen, feeën en kabouters

Extra: De dagen van de week (powerpoint)

Invloedrijke geestelijken

23. De kerkelijke hiërarchie.
- paus
 - aartsbisschoppen
 - bisschoppen
 - pastoors
24. De kerk (het gebouw).
- plek waar christenen bijeenkomen
 - de priester leidt de mis en houdt een preek
25. Het belang van de geestelijkheid.
- geloof: zij verkondigen het evangelie aan de mensen en bidden voor de mensen
 - wetenschap: zij kunnen lezen en schrijven
 - politiek: zij helpen de vorsten bij het bestuur van de kerk
26. Het leven in een klooster.
- claustrum – afgesloten (van de buitenwereld)
- monniken
 - nonnen
 - kluizenaars
 - missionarissen
27. De kloosterregels van Benedictus (uit het jaar 529)
- leven in armoede
 - leven in kuisheid (celibaat: niet trouwen)
 - gehoorzaamheid aan de abt (hoofd van het klooster)
28. Het belang van kloosters: centra van onderwijs, cultuur en wetenschap.
- ora et labora
 - manuscripten (met miniaturen): overgeschreven teksten (manus – hand; scriptus = geschreven)
 - het werk van klassieke schrijvers blijft bewaard

De rijke kerk

29. Edelen steunen kloosters.
- waarom?
 - hoe: stukken grond schenken
 - voorbeeld: de abdij van Egmond
30. De kloosters worden rijker.
- toename van het grondbezit
 - geen belasting betalen
- Kader: Het verhaal van... een liefdesgedicht*
- de oudste tekst in de Nederlandse taal

§ 5.3 Machtige heren, halfvrije boeren

Boerenwerk

31. Het dagelijkse werk van de boeren.

- het voorbeeld van Bodo en Ermentrude
-

Hofstelsel en horigheid

32. Een landbouwsamenleving. kenmerken:

- onveilig: weinig handel, weinig geld en weinig steden
- boeren leven op een domein (van een edelman of abt)

33. Hof en hoeven.

- het hof: de woning en gebouwen en akkers waar de heer of zijn rentmeester woont
- het hoeveland: de akkers die de horigen gepacht hebben en de akkers van enkele vrije boeren

34. Het hofstelsel: boeren zijn horigen (halfvrijen) op een domein.

- zij mogen het domein niet verlaten

35. Plichten van de horigen.

- zij moeten toestemming aan hun heer vragen om te trouwen
- Zij moeten een deel van hun oogst afstaan aan hun heer
- zij moeten herendiensten verrichten

36. Rechten van de horigen.

- zij hebben recht op bescherming van hun heer
- zij mogen gebruik maken van weiden en bossen op het domein

37. Het domein.

- zorgt economisch voor zichzelf (autarkie)
- heeft eigen regels en rechtspraak

Dorestad

38. Dorestad (aan de Rijn).

- veeboeren die ook wollen stoffen weven en handel drijven
- handel met kooplieden uit Duitsland, Engeland, Frankrijk en Scandinavië
- plunderingen door de Vikingen (in de 9^e eeuw)

Bidden, strijden en werken

39. De standenmaatschappij.

- de eerste stand: zij die bidden (de geestelijkheid)
hoge geestelijke (abten en bisschoppen; afkomstig uit de adel)
lage geestelijken (monniken nonnen en pastoors; afkomstig uit het gewone volk)
- de tweede stand: zij die vechten (de adel)
hoge adel (hertogen en graven)
lage adel (ridders, rentmeesters)
- de derde stand: zij die werken (de boeren)

40. Sociale mobiliteit.

- er was weinig sociale mobiliteit (tussen de standen)
(zie ook § 2.3 op blz. 44)

41. Privileges (voorrechten) van de geestelijkheid en de adel.

- geen belasting betalen
- rechtspreken in hun gebied
- heerlijke rechten: jachtrecht, molenrecht

42. Verschillen binnen een stand.

- hoge adel: staat ver van het volk af
- lage adel: regels allerlei zaken op het domein

43. Voorbeeld van lage adel: een rentmeester, die het hoeveland beheert namens de heer van het domein.

- belasting innen van de bewoners
- rechtspreken

de rentmeester mag een deel van de belastingopbrengst en de boetes zelf houden (heerlijke rechten).

Kader: Het verhaal van... Bodo

- een voorbeeld van het leven van een horige

§ 5.4 De opkomst van de islam

Mohammed wordt geroepen

44. Het visioen van Mohammed: de boodschap van de engel Gabriël.

- profeet worden van Allah (God)
- vertellen dat de mensen zich aan God moeten onderwerpen (Islam)

Ee nieuwe godsdienst

45. De islam: onderwerping.

- monotheïsme
- Mohammed is de laatste profeet van God
- de Koran

46. De vlucht van Mohammed.

- het conflict met de inwoners van Mekka
- de 'vlucht' naar Medina
- 622: het begin van de islamitische jaartelling

47. De eerste moslims: uitbreiding van de islam

- Medina wordt een islamitische stad
- de verovering van Mekka (630)
- de kaliefen (opvolgers): politieke en religieuze macht

Arabisch wereldrijk

48. Arabië omstreeks het jaar 600.

- nomaden die met vee rondtrekken
- steden met handel en nijverheid

49. Arabische veroveringen – het kalifaat

- Syrië en het Midden-Oosten veroverd op het Byzantijnse (Oost-Romeinse) Rijk
- Egypte en Noord-Afrika
- Spanje en Portugal
- de slag bij Poitiers (732): de Arabische legers worden in Frankrijk verslagen door Karel Martel (de grootvader van Karel de Grote) (zie blz. 134)

50. Continuïteit.

- de landbouwstedelijke samenleving van het Oost-Romeinse rijk blijft bestaan

51. Veranderingen.

- één centraal bestuur met de Arabische taal en het Arabisch schrift

Heilige oorlog

52. Verklaringen voor de snelle overwinningen van de Arabieren.

- geloofsijver van de Arabieren: heilige oorlog voor de islam
- goede cavalerie (ruiterleger) met snelle paarden

53. De houding tegenover joden en christenen.

- tolerant: mogen hun geloof houden (zij geloven in dezelfde god)
- streng: moeten extra belasting betalen en (soms) in aparte stadswijken wonen

54. De houding tegenover polytheïstische godsdiensten.

- intolerant: bekering of slavernij

Kunst en wetenschap

55. De invloed van de Byzantijnse beschaving op de Arabische beschaving.

- veel filosofische en medische kennis uit de klassieke oudheid blijft bewaard
- bouwkunst: koepelbouw en minaretten

56. De islamitische kunst.

- weinig of geen afbeeldingen van mensen en dieren
- geometrische figuren

Kader: Het verhaal van... Mohammeds opvolgers

- de kaliefen
- soennieten en sjiieten

§ 5.5 Moors Spanje

De komst van Tariq

57. De verovering van Spanje door de moslims.
- Tariq ibn Ziyad
 - steun van de joden in Spanje
 - Gibraltar
 - de Moren

Contact met de Franken

58. De slag bij Poitiers (732).
- Karel Martel
 - het belang van deze veldslag
59. Het emiraat Andalusië.
- Córdoba

Reconquista

60. De rol van Karel de Grote in Spanje.
- de verovering van Barcelona
61. De herovering van Spanje door christelijke koningen.
- het terugdringen van de Moren
 - de verovering van Granada (1492)

Een bloeiende cultuur

62. Het ontstaan van een landbouwstedelijke samenleving
- bloei van de landbouw: kanalen en windmolens
 - nieuwe gewassen: rijst, suiker en aubergines
 - handel in exotische producten
 - bouwkunst: Alhambra

Multicultureel Spanje

63. De positie van niet-moslims in Spanje tijdens de Moorse heersers.
- christenen en joden: rechten en plichten
 - Maimonides

Culturele invloed

64. De invloed van de Arabieren op de Europeanen
- het schaakspel
 - de vertaling van Griekse en Arabische boeken: wiskunde en sterrenkunde

§ 5.6 De Vikingen

Vikingen in Dorestad

65. Een aanval van de Vikingen.
- Dorestad

De Vikingcultuur

66. Manier van leven.
- Germanen in Scandinavië
 - middelen van bestaan
 - uiterlijk
67. De zeevaart.
- zeilen en roeiers
 - het uiterlijk van de schepen
68. Het schip als 'begraafplaats'.

Rovers, krijgers en handelaars

69. Verre tochten overzee
- plundertochten (zeerovers)
 - kolonies stichten: nieuwe woonplaatsen
- de oorzaken:
- voedselgebrek door overbevolking
 - verlangen naar roem
 - veroveringen van Karel de Grote in Duitsland (bedreiging voor de Denen)

70. Het belang van de nieuwe woonplaatsen voor de Vikingen.

- uitvalsbasis voor nieuwe tochten
- vestigen van kolonisten: een nieuw bestaan opbouwen
- handel

Zweden naar het oosten

71. De Zweden gaan naar Oost-Europa (via Oostzee en rivieren).

- zij onderwerpen de Slavische bevolking: het rijk van Kiev
- Russen
- handel met Byzantijnen en Arabieren

Noren naar het westen

72. De Noren gaan naar het westen.

- plundering van de Britse en Ierse eilanden
- kolonie op IJsland
- naar Groenland (Erik de Rode) en Canada (Leif Eriksson)

Denen naar het zuiden

73. De Denen gaan naar het zuiden.

- plunderingen en vestigingen in West-Europa (via de rivieren), o.a. in Nederland en Duitsland
- aanvallen op Frankrijk (o.a. op Parijs)

74. De politiek van de Frankische vorsten

- een gebied in leen geven aan een Viking-hoofdman (Rollo) Normandië
- gevolg: hierdoor verminderen de plunderingen

Vestiging en aanpassing

75. Aanpassing van de Vikingcultuur aan de andere culturen (en omgekeerd).

- vermenging van volken (door huwelijken)
- vermenging van talen (Engels en Deens)
- de Vikingen bekeren zich tot het christendom

Kader: Het verhaal van... het Osebergschip

- 'voorbeeld van een begrafenis

De volgende begrippen kun je in klas 1 bij het vak Geschiedenis tegenkomen

Periodiseren: Het indelen van de geschiedenis in tijdvakken. Bijv. oudheid, middeleeuwen, moderne tijd.

Hou er rekening mee dat periodiseren berust op de keuzes die mensen hebben gemaakt. De indeling "oudheid – middeleeuwen – nieuwe tijd" geldt voor de geschiedenis van Europa.

Er zijn verschillende jaartellingen: de christelijke, de joodse, de islamitische, de Chinese, enz.

Het indelen van de geschiedenis in jaartellingen en tijdvakken het hangt dus af van de cultuur waarin je leeft.

Geschreven bron: Informatie uit het verleden die opgeschreven is. Bijv. jaarverslagen, dagboeken, kranten, rekeningen van kooplieden, wetboeken, administratie van bedrijven, brieven, politieke prenten, tekeningen, enz.

Ongeschreven bron: Informatie uit het verleden die niet schriftelijk is vastgelegd. Bijv. mondelinge verhalen, spreekwoorden en materiële resten, zoals potscherven, armbanden, (fundamenten van) gebouwen, ruïnes van kastelen, foto's, enz.

Primaire bron: Een bron die geschreven of getekend is door iemand die de beschreven gebeurtenis zelf (als ooggetuige) heeft meegemaakt. Ook alle materiële resten zijn primaire bronnen.

Secundaire bron: Een bron die geschreven of getekend is door iemand die het gebeurde niet zelf (als ooggetuige) heeft meegemaakt, maar die de informatie van iemand anders gehoord of ergens gelezen heeft.

Feit: Gebeurtenis of feit waarvan zeker is dat het echt gebeurd is of echt bestaat.

Mening: Iets waarvan jij vindt dat het zo is of zo behoort te zijn. Een ander kan daar anders over denken.

Objectief: Alleen uitgaan van de feiten die bewezen zijn (niet beïnvloed door eigen gevoel of vooroordelen).

Subjectief: Uitgaan van de persoonlijke mening die iemand over iets heeft (bevooroordeeld of partijdig).

Oorzaak: De achtergronden waardoor iets gebeurd is.

Gevolg: Datgene wat er verandert door wat er gebeurd is.

Aanleiding: De meest directe (onmiddellijke) oorzaak van een bepaalde gebeurtenis.

Bruikbaarheid van een bron: Het feit of een bron gegevens oplevert die van belang zijn (in aanmerking komen) voor het beantwoorden van de vraagstelling.

Niet alles wat je aan feiten vindt is misschien belangrijk voor je onderzoek. Alleen feiten (of meningen) die een antwoord geven op de vragen die je stelt zijn relevant.

Representativiteit: De vraag of de inhoud van de bron voor de (hele) groep van toepassing is, een goed beeld geeft van de gehele groep.

Voorbeeld: Als je wilt weten hoe een bepaalde groep mensen over iets denkt, is het van belang bronnen te vinden die de mening van die groep weergeven. Als de bron een andere mening geeft dan de meeste mensen die tot die groep behoren, is de bron niet representatief voor die groep.

Continuïteit: De dingen die hetzelfde blijven in de geschiedenis.

Verandering: De dingen die in de geschiedenis veranderen. Sommige veranderingen vinden tamelijk snel en plotseling plaats (voorbeeld: de Franse Revolutie), terwijl bij andere sprake is van een langdurige ontwikkeling (voorbeeld: de Industriële Revolutie). Toch wordt die laatste ook een revolutie genoemd, omdat het gaat om een zeer diepgaande en wezenlijke verandering in de samenleving. Overigens: het is nooit zo dat alles hetzelfde blijft of dat alles verandert.